

УДК 338.483.1(477.74+477.64)

І. А. Федотов

ТУРИСТИЧНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОСНОВА УСПІШНОГО ІМІДЖУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОГО ТА ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНІВ)

У цій статті досліджено туристично-ресурсний потенціал Одеської та Запорізької областей з боку іміджевої привабливості. На основі опрацювання ряду джерел здійснено аналіз природно-антропогенних та історико-культурних ресурсів вказаних областей. З'ясовано подальші перспективи розвитку туристичних регіонів для покращення існуючого іміджу. Виявлено позитивні та негативні сторони існуючих умов, в яких розвивається галузь.

Ключові слова: туристично-ресурсний потенціал, регіональний імідж, іміджева привабливість, природно-антропогенні та історико-культурні ресурси.

I. Вступ

Під егідою розвитку сучасного суспільства еволюціонують також й інші галузі, такі як туризм, що, у свою чергу, виявило потребу в щільнішому поєднанні із сучасними комунікаційними технологіями. Так, потік туристів із січня по квітень 2017 р. зріс на 6%, порівняно з тим самим періодом за 2016 р. [5]. Для інтенсифікації цієї галузі залучають найновіші технології. У сучасній Україні туристична галузь розвивається хаотично, хвилями, без чіткої стратегії або програми. Недостатньо дослідженими є питання розвитку туризму за направленістю та класифікацією, а також на підставі аналізу ресурсів різних регіонів. Після здобуття Україною незалежності багато туристичних об'єктів були закинуті, приватизовані або залишилися на державному балансі і фінансуються за залишковим принципом. Отже, туристичний потенціал використовують лише частково. Тому існує потреба у висвітленні базових ресурсів обраних регіонів.

Певні аспекти окресленої теми розглянуто в працях різних учених. Так, українська дослідниця О. В. Музиченко-Козловська в своїй монографії «Економічне оцінювання туристичної привабливості території» торкнулася питання використання природно-антропогенних туристичних ресурсів з економічної точки зору. За результатами здійсненого нею аналізу видно, що в загальному обсязі рекреаційний потенціал України використовується лише на 25%, а родовищ мінеральних вод – лише на 8% [10]. Аналогічній проблемі приділив увагу О. О. Бейдик у дисертації «Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України» [1]. Науковець запропонував методіку аналізу рекреаційно-туристських ресурсів території, а також узагальнив методологію рекреаційного туризму та рекреаційної географії. Питання оцінки рекреаційно-ресурсного потенціалу Одеської області розкрив В. В. Горун, який надав характеристику туристичного потенціалу адміністративних районів згаданої області та визначив шляхи її подальшого розвитку. Сучасний стан та перспективи розвитку Одеської області висвітлили В. І. Тодоров і В. Д. Олійник. Дослідники проаналізували особливості та відмінності природних та історико-культурних туристичних ресурсів регіону, а також з'ясували ймовірні напрями розвитку. Характерну картину туристичної діяльності у Запорізькій області на сучасному етапі надали В. М. Зайцева та О. М. Корнієнко [3]. Є. Л. Рюміна у праці «Управління розвитком курортно-туристичної сфери Запорізької області» також розглянула стан та проблеми туристичної галузі і можливі напрями її розвитку у Запорізькій області [15].

Опрацьовані нами джерела свідчать, що ця тематика висвітлена недостатньо та переважно з міждисциплінарних позицій. Отже, спеціальні дослідження заявленої проблеми у межах цих регіонів майже не здійснювалися.

II. Постановка завдання та методи

Метою дослідження є показ сучасного стану туристично-ресурсного потенціалу Запорізького та Одеського регіонів на основі аналізу рекреаційних та історико-культурних туристичних ресурсів областей і з'ясування подальших заходів із покращення іміджевої привабливості регіонів.

У ході дослідження використано метод аналізу під час опрацювання документальних і статистичних даних, опитування експертів.

III. Результати

Для поліпшення загального погляду на сучасний стан іміджу туристичних територій південної частини України, а саме Одеського та Запорізького регіонів, потрібно використовувати всі можливі засоби та залучати весь ресурсний потенціал. У статті автором зроблено спробу охарактеризувати стан і можливості основних туристичних ресурсів (природно-антропогенних та історико-культурних) зазначених регіонів.

Варто звернутися до аналізу базових природно-антропогенних ресурсів Запорізької та Одеської областей.

Важливим туристичним ресурсом Одеської області є Куяльницький лиман, який широко відомий своїми грязями. Також його дуже часто порівнюють з одним з найпопулярніших курортів світу – Мертвим морем. Один з первинних закладів для лікування був відкритий за ініціативою лікаря Е. Андрієвського у 1833 р. для лікування поранених. Зараз на території лиману діють санаторні корпуси (можуть розмістити в собі до 3000 тисяч осіб), грязьові лікарні, культури та розважальні центри. Мінеральні води, джерела яких там є, використовують для лікування різноманітних захворювань.

Не менш значущим природним туристичним ресурсом можна назвати Дунайський біосферний заповідник, територія якого налічує приблизно 50 тис. гектарів. Своє існування заповідник почав у 1973 р. як частина Чорноморського природного заповідника, а у 1981 р. на його базі створили заповідник «Дунайські плавні». Спеціальним рішенням ЮНЕСКО, датованим 02.02.1999, Дунайському біосферному заповіднику НАН України присуджений міжнародний сертифікат біосферного резервату [7]. Завдяки державному проекту розвитку заповідної справи України територія заповідника має всі шанси на розширення за рахунок найцінніших водно-болотних угідь Українського Придунав'я. Що стосується туризму на території заповідника, то значну його частину становлять прихильники кемпінгу або люди, які захоплюються орнітологією (на території заповідника періодично перебувають 257 видів різноманітних птахів), а також дослідники флори та фауни.

Звернемось до розгляду природно-антропогенного ресурсного потенціалу Запорізької області. Заслугує на увагу Бердянське морське узбережжя, яке має сприятливий степовий клімат та корисне морське повітря. На території Бердянського району є багато солоних озер із значними запасами лікувальних грязей, які залягають на дні Утлюцького та Молочного лиманів. На базі цих місць створено санаторно-курортні зони, облаштовані для прийому туристів та людей, що потребують лікування грязями. У цій рекреаційній зоні знаходяться невеличкі острови, які стали притулком для водно-болотних птахів, значна кількість яких занесена до Червоної книги. Щорічно вказану місцевість відвідують чимало туристів та орнітологів.

Велику територію в Запорізькій області займає Національний природний парк «Великий Луг» (Васильківський район). Його загальна площа – 16 тис. гектарів. Сам парк організовано на основі регіонального парку Панай [6]. Його територію також формують ботанічний заказник «Цілинна ділянка», «Ділянка Ясне» та «Цілинна ділянка»; ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Крутосхили Каховського водосховища»; орнітологічний заказник загальнодержавного значення «Великі і Малі Кучугури».

Значущим природно-рекреаційним ресурсом для країни є заповідник «Кам'яні Могили», що знаходиться на території Запорізької області. Заснований він у 1927 р. як природоохоронна територія місцевого значення, а також як природна пам'ятка України. Розташована заповідна зона на кордоні Запорізької та Донецької областей, загальна площа сягає близько 400 га. Велику частину самого заповідника становлять виходи гранітів, які підносяться над степом до 70 метрів заввишки. Кам'яні породи, які присутні, унікальні за своїм хімічним складом і майже не мають аналогів у світі. Щороку на територію заповідної зони прибувають приблизно 15 тис. туристів [11]. На теренах заповідника було створено чимало витворів мистецтва, як образотворчих, так і літературних, тому він несе в собі не тільки природну цінність, але й історико-культурну.

Зупинимось також на аналізі історико-культурних туристичних ресурсів Запорізького та Одеського регіонів. Одним з найвідоміших українських історико-культурних туристичних ресурсів є прабатьківщина українського козацтва, Запорізька Січ, яка знаходиться на найбільшому острові Дніпра, Хортиці. Утворення січі пов'язано з формуванням українського козацтва для протистояння кримсько-татарським загарбникам та освоєння земель між Дніпром та Південним Бугом. Камінь фундаменту для утворення першого укріплення заклав Дмитро Вишневецький (Байда). Саме він побудував перший замок на острові. За різними джерелами, замок постав у 1552–1556 рр. на острові Мала Хортиця (у теперішній час острів Байда). У 1965 р., аби захистити історико-культурний та природно-рекреаційний потенціал, острів був оголошений державним історико-культурним заповідником. Надалі на базі острова створили історичний комплекс, який дозволяє відтворити зовнішній вигляд Січі у минулі століття, з її куренями, церквою та іншими спорудами, куди можуть завітати туристи. Багато споруд відкриті для відвідувачів, де вони можуть побачити різні історичні експонати вживу. На острові також розвинена туристична інфраструктура у вигляді різних санаторіїв та баз відпочинку, створені піщані пляжі та майданчики для проведення дозвілля. Здійснюються археологічні дослідження, які і досі багаті на знахідки, датовані різними епохами. З метою залучення туристів на сучасному етапі досить активно проводять різноманітні заходи, реконструкції за участю костюмованих героїв, де вони демонструють життя та дозвілля козаків. Отже, на цій території реалізуються різноманітні заходи для приваблення туристичних мас, але державна підтримка та ініціація їх перебувають на низь-

кому рівні. Здійснюється переважно балансне фінансування, а також за державними програмами тощо, але для розкриття усього потенціалу розглянутого історико-культурного місця таких заходів недостатньо [9].

Не менш важливим історико-культурним туристичним ресурсом є комплекс «700-річний Запорозький Дуб». Комплекс був створений 24 серпня 2001 р. Навколо самого дерева спорудили комплекс, у межах якого розташували Кам'яні Баби. Також була збудована церква Покрови Пресвятої Богородиці. На сучасному етапі до території комплексу входять музеєфікований Запорозький дуб, церква Пресвятої Богородиці, театр козацького бою «Запорізький Спас». Сам комплекс перебуває під опікою Всеукраїнської федерації козацьких бойових мистецтв «СПАС». Цей ресурс занесений до багатьох туристичних путівників, але його потенціал розкритий лише частково. З того приводу ресурс потребує подальшого розвинення й фінансування. Розробка відповідного плану розвитку комплексу та його дотримання зможе сприяти популяризації об'єкта, що приведе до вироблення позитивного іміджу області й покращення економічного становища регіону загалом.

На території Одещини також розташовані історичні місця, які по праву можна назвати цінними історико-культурними ресурсами. Одне з них – Одеський національний академічний театр опери та балету, який став першим в Україні оперним театром. Його відкриття відбулось у 1810 р., однак невдовзі заклад майже повністю було знищено пожежею. Реконструювати театр у стилі віденського бароко вдалося лише у 1873 р. архітекторським бюро «Фельнер&Гельмер». Історія цього закладу пов'язана з діяльністю ряду видатних діячів, таких як С. В. Рахманінов, П. І. Чайковський, Енріко Карузо та ін. [12].

Неповторним вважають не лише екстер'єр будівлі, а її інтер'єр, виконаний у стилі пізнього французького рококо. В основу композиції, що прикрашає стелю, покладено чотири картини за авторством Лефлера за сюжетами творів Шекспіра. Не випадково журнал Forbes у 2008 р. зарахував будівлю Одеського театру опери та балету до переліку 11 найвідоміших пам'яток Східної Європи.

Оригінальні ресурси історико-культурної туристичної спадщини зосереджені також у найбільших містах Одеської області, а саме Ізмаїлі, Білгород-Дністровському та Кілії, що знаходяться у Дунай-Дністровському межиріччі. Згідно зі списком історичних місць України, найдавнішим містом є Кілія, а до списку найстаріших міст світу входить Білгород-Дністровський, заснований у V ст. до н. е. Отже, у межиріччі зосереджені два найдавніших міста в країні.

Зокрема, у Білгород-Дністровську залишилась одна з найдавніших фортець України – Аккерманська. Вона – найбільша за своїми розмірами, порівняно з іншими спорудами. Її площа займає приблизно 9 гектарів та має форму неправильного багатокутника. У старі часи вона складалась з чотирьох дворів, кожен з яких виконував свою функцію та міг вести самостійну оборону. Так, фортецю формували Гарнізонний двір, Портовий двір, Громадянський двір та Цитадель. За багатовікову історію споруда переходила під владу різних країн та полководців.

Сьогодні на території фортеці знімають кінофільми та проводять музичні фестивалі.

У місті Кілія знаходилася Кілійська фортеця. На його території збереглися архітектурні пам'ятники – Миколаївська церква, датована 1647 р., яка була збудована молдавським господарем Василем Лупулом, та Храм Покрова Богородиці. Біля міста у 1575 р. також був похований козацький Гетьман Іван Свирговський – одна з найзагадковіших фігур у вітчизняній історії. Отже, згадані пам'ятки є цікавими туристичними ресурсами.

IV. Висновки

Таким чином, Запорізький та Одеський регіони мають потужний іміджевий потенціал на базі наявних туристичних ресурсів – як природно-антропогенних, так і історико-культурних. Цінними рекреаційними зонами є прибережна територія Бердянського району з її цілющими грязями, Куяльницький лиман, а також природні заповідники обох регіонів.

Проте туристична інфраструктура цих областей формувалася за застарілими стандартами й потребує скорішої модернізації на основі залучення як потужних інвесторів, так і знавців у галузі рекламних та PR-технологій з метою створення відповідного іміджу для наявних туристичних місцевостей.

Щодо історико-культурних ресурсів передбачено більш конкретну законодавчу підтримку з боку органів влади та зміну державної фінансової політики у ставленні до об'єктів культурної спадщини, що, безперечно, сприяло б усебічному розкриттю туристичного потенціалу цих регіонів та створенню їх позитивного іміджу. Ці всі заходи допомогли б вийти Україні на один туристичний рівень з іншими провідними світовими державами, адже потенціал у країні величезний і в деяких питаннях практично не має аналогів.

Список використаної літератури

1. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02. Київ: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2004. 424 с.

2. Бондарчук-Чугіна І. Ю. Розвиток культурно-історичного туризму на Миколаївщині (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 17.00.01. Київ: Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, 2007. 19 с.
3. Зайцева В. М., Корнієнко О. М. Сучасний стан курортно-туристичної сфери Запорізької області. *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки*. 2015. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_3_11 (дата звернення: 20.03.2019).
4. Заповідні узбережжя. Київ: Укр. т-во охорони птахів, 2014. 64 с.
5. Иванов П. Материалы по истории Запорожья в XVIII в. *Записки Одесского общества истории и древностей*. Т. XX. Одесса, Экономическая типография и литография, 1897. С. 60–100 (С. 73–74).
6. Лисенко В. Ю., Пічкур Н. В. Стратегія розвитку туризму у місті Запоріжжі на 2014–2018 рр. (проект). Запоріжжя, 2013. 93 с.
7. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території Економічне оцінювання та регулювання туристичної привабливості території: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03. Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2007. 21 с.
8. Нефедова Н. Є., Яворська В. В. Рекреаційний потенціал Одеської області, його використання та перспективи розвитку туризму. *Географія в інформаційному суспільстві: зб. наук. пр.: у 4 т.* Київ: ВГЛ Обрії, 2008. Т. 4. С. 249–251.
9. Олійник О. М., Ловчикова Д. Ю. Туристичний потенціал Запорізького регіону: стан та напрямки розвитку. *Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону*. 2011. С. 97–100.
10. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO). URL: <http://www2.unwto.org/> (дата звернення 02.04.2019).
11. Офіційний сайт Запорізького обласного туристично-інформаційного центру. URL: <http://www.zotic.zp.ua/uk> (дата звернення 12.04.2019).
12. Офіційний сайт Одеського обласного туристично-інформаційного центру. URL: https://oda.odessa.gov.ua/turyzm_i_pryroda.html (дата звернення 20.04.2019).
13. Про туризм: Закон України № 31. С. 241. *Відомості Верховної Ради*. 1995. Словник рекреаційних термінів / укл. С. С. Беляєва. Київ: Академія, 2011. 184 с.
14. Розвиток туризму та курортів в одеській області на 2017–2020 рр: програма. *Офіційний сайт Одеської ОДА*. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/53/52281/78913/78936/>.pdf (дата звернення: 16.04.2019).
15. Рюміна Є. Л. Управління розвитком курортно-туристичної сфери Запорізької області. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 2 (14). С. 83–86.

References

1. Beydyk, O. (2004). Methodology and method of analysis of recreational and tourist resources of Ukraine. Sciences: 11.00.02. Kyiv: Kyiv National University Taras Shevchenko. 424 p. (in Ukrainian).
2. Bondarchuk-Chugina, I. (2007). Development of cultural-historical tourism in Mykolayiv region (second half of XX – beginning of XXI century): Author's abstract. Kyiv: Kyiv. Nat. Unity of Culture and Arts. 19 p. (in Ukrainian).
3. Zaitseva, V. M., Kornienko, O. M. (2015). The current state of the resort and tourist sphere of the Zaporizhzhya region. *Economy. Management. Innovations Series: Economic Sciences*. 3. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_3_11 (in Ukrainian).
4. Reserve coast. (2014). Kyiv: Ukr. i.e. the protection of birds. 64 p. (in Ukrainian).
5. Ivanov, P. (1897). Matterlyas on the history of Zaporozhye in the eighteenth century. *Notes of the Odeskaghobostsihihistoryi and antiquities*. Т. XX. Odessa, Economic typography and lithography. P. 60–100 (p. 73–74) (in Russian).
6. Lysenko, V., Minnow, N. V. (2013). Tourism Development Strategy in the City of Zaporizhzhia for 2014–2018 (project). Zaporozhye. 93 p. (in Ukrainian).
7. Muzychenko-Kozlovskaya, O. (2007). Economic assessment of the tourist attractiveness of the territory Economic assessment and regulation of the tourist attractiveness of the territory: author's abstract. dis ... cand. econ sciences: 08.02.03. Lviv. 21 p. (in Ukrainian).
8. Nefedova, N. E., Javorska, V. V. (2008). Recreational potential of the Odessa region, its use and prospects for tourism development. *Geography in the Information Society*. zb sciences works in 4 t. Kyiv: VHL Horizons, 4, 249–251 (in Ukrainian).
9. Oliynyk, O. M., Lovchikova, D. Yu. (2011). Tourist potential of Zaporizhzhya region: state and directions of development. *Current problems of economic and social development of the region*, 97–100 (in Ukrainian).
10. Official website of the World Tourism Organization (UNWTO). Retrieved from: <http://www2.unwto.org/> (in Ukrainian).
11. Official site of the Zaporizhzhya Regional Tourist Information Center. Retrieved from: <http://www.zotic.zp.ua/uk> (in Ukrainian).

12. Official site of the Odessa Regional Tourist Information Center. Retrieved from: https://oda.odessa.gov.ua/turyzm_i_pryroda.html (in Ukrainian).
13. On Tourism: The Law of Ukraine. *Bulletin of the Verkhovna Rada*. (1995). № 31. Dictionary of recreational terms / compiled by S. S. Belyaev. Kyiv: Akademiya, 2011. 184 p. (in Ukrainian).
14. Development of tourism and resorts in Odessa oblast for 2017–2020: Program. *Official site of the Odessa Regional State Administration*. Retrieved from: <https://oda.odessa.gov.ua/53-52281//78936/>.pdf (in Ukrainian).
15. Ryumina, Ye. (2011). Management of development of resort and tourism sphere of Zaporizhzhia oblast. *Development of Productive Forces and Regional Economics*. Bulletin of the Berdyansk University of Management and Business. 83–86 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 06.05.2019.

Федотов И. А. Туристическо-ресурсный потенциал как основа успешного имиджа региона (на примере Одесского и Запорожского регионов)

В статье исследован туристическо-ресурсный потенциал Одесской и Запорожской областей со стороны имиджевой привлекательности. На основе обработки ряда источников осуществлен анализ природно-антропогенных и историко-культурных ресурсов указанных областей. Выявлены дальнейшие перспективы развития описанных туристических регионов с целью улучшить существующий имидж. Отмечены положительные и отрицательные стороны существующих условий, в которых развивается отрасль.

Ключевые слова: туристическо-ресурсный потенциал, региональный имидж, имиджевая привлекательность, природно-антропогенные и историко-культурные ресурсы.

Fedotov I. Tourist-Resource Potential as the Basis for the Successful Image of the Region (for Example, Odessa and Zaporozhye Regions)

Methodology of research. *In the course of the research, the method of analysis of documentary sources, the analysis of statistical data, as well as expert interviews were used.*

Results. *The regions studied are characterized by a powerful image potential on the basis of available tourist resources - both natural and anthropogenic, and historical and cultural. Valuable recreational areas are the coastal area of the Berdyansk district with its healing mud, the Kuyalnitsky liman, as well as the natural reserves of the two regions, all of these resources play an important role in creating or changing the image of the regions. However, the tourist infrastructure of these areas was formed according to outdated standards and requires faster modernization by attracting powerful investors and connoisseurs in the field of advertising and PR technologies in order to create an appropriate image for existing tourist destinations. The study revealed that for historical and cultural, more specific legislative support from the authorities and a change in the state financial policy in relation to objects of cultural heritage were needed, which would undoubtedly contribute to the comprehensive disclosure of the tourism potential of these regions and the creation of their positive image. All these measures would help Ukraine to reach one tourist level with other leading world powers, because the country's potential is enormous and, on some issues, has practically no analogues.*

Novelty. *Within the article it was traced that this subject was considered insufficiently and mainly from interdisciplinary positions. From this, we can conclude that there were almost no special studies of the reported problem within these regions.*

Practical significance. *Research results can be used for development measures for the formation of an effective and effective image of certain regions, namely, Zaporozhye and Odesa.*

Key words: *tourist-resource potential, regional image, image attractiveness, natural-man-made and historical and cultural resources.*